Innspill om «Framtidas videregående opplæring» fra religions-seksjonen, Institutt for religion, historie og filosofi ved UiA og faglærerne i Religion og etikk ved Kristiansand katedralskole Gimle

I beskrivelsen av «fremtidas vidaregåande» fremheves betydninga av å realisere og konkretisere sentralt innhold i formålsparagrafen, at elevene skal bli bedre studieforberedt og at opplæringa skal være motiverende slik at frafall motvirkes. Vi vil argumentere for at bestanddelene i dagens RoE-fag er særlig gode bidrag til å lykkes med nettopp dette. Vi vil både argumentere for å beholde et eget religion og etikk-fag, samtidig som vi gir konkrete forslag til hva RoE-faglige elementer kan bidra med i den nye strukturen dersom RoE-faget faller ut. RoE-kompetanse trengs for å konkretisere «verdiene i den kristne og humanistiske arven» og gi «innsikt i kulturelt mangfold» i fellesfaget. Det trengs for å sikre kvalitet i undervisninga om etikk og filosofi i felles studieforberedende innhold og nødvendige komponenter av religion og livssyn i retninga Samfunnsvitenskap og historie. Og det trengs for å videreføre den positiveten og motivasjonen vi opplever at RoE-faget med sitt unike livsnære og eksistensielle preg tilfører mange elever. Tunge nok RoE-faglige elementer i den nye strukturen kan sikre en fortsettelse for den spesifikke RoE-lærerutdanninga og den nødvendige kvaliteten i det RoE-faglige innholdet på vgs.

Grunnleggende så er det en del som gir mening overordnet i denne foreløpige beskrivelsen av ny struktur for videregående opplæring, bl.a. elevenes mulighet for å velge mer etter interesse. På et overordnet plan stiller vi oss i utgangspunktet positive til noe av dette. Men vi er særlig kritiske til et fellesfag for yrkesfag og studiespesialiserende dersom dette blir uten differensiering mellom disse to elevgruppene. Det vil være et forsøk på å kombinere to uforenlige hensyn: å både yrkesrette mer og og studieforberede bedre. Faget vil bli for enkelt (og kjedelig) for elevene på studiespesialiserende, og for vanskelig (og kjedelig) for yrkesfagelevene. Men dersom det differensieres reelt på nivå mellom de to gruppene, er tanken om et felles fag for å gi felles referanser og felles forståelse av norsk samfunn og kulturarv god. Det bes ellers om konkrete innspill, og det vil vi gjøre med fokus på religionskunnskap.

Det legges opp til noen retninger som vi oppfatter som et «halvlåst» forslag man også kan gi innspill på, men at det primært ønskes innspill på innholdet innenfor de som er foreslått. Vi vil gjøre begge deler, i tillegg til å argumentere mer overordnet for hvorfor religions og livssyns- og etikkunnskap er viktig for elevene nå og i fremtida.

Et tverrfaglig fag i seg selv

Faget Religion og etikk (RoE) på videregående er, i likhet med lillesøster-faget KRLE – og samfunnsfag - på ungdomsskolen, i seg selv et sammensatt tverrfaglig fag. Slik sett er det selv isolert sett beslektet med de foreslåtte retningene. RoE kunne slik sett vært kjernen i, eller inngått som en betydelig komponent i, en egen retning. Vi registrerer at flere av hovedelementene som inngår i RoE (og som RoE til nå har hatt et «hovedansvar» for i den videregående opplæringa) er nevnt på ulike steder i forslaget – men ikke

«religion». Vi tolker dette som at RoE er tenkt løst opp, og nåværende innhold/fagområder flyttet til ulike steder innenfor den skisserte strukturen, og at det viktigste enkeltelementet i faget, «Religion», ikke er vurdert som viktig nok, og kanskje noe av det som er tenkt ofret for å gi rom for større konsentrasjon om det som er tenkt beholdt. De nevnte elementene som er beholdt fra RoE er «filosofi» og «etikk» som er nevnt sammen med «historie» og «logikk» i et av kulepunktene under «Framtidas studieførebuande innhald». Samtidig som vi vil argumentere for et fag eller retning med «Religion» i navnet, ser vi her behovet for å gi forslag til plassering av de elementene som i dag inngår i RoE, samt å si noe om hva disse kan tilføre innenfor den tenkte strukturen.

Unike perspektiv

Oppløsninga av RoE som en egen enhet illustrerer nettopp behovet for de unike perspektivene og tilnærmingene dette faget tilbyr. I rammen av RoE søker man delvis svar på noen av de samme spørsmålene fra både religiøse og filosofiske tenkere. Etikk handler både om religionenes og filosofers etikk og om dagsaktuelle etiske spørsmål som belyses både med sekulære og religiøse etiske blikk. Dette gir en bredere innsikt som går tapt når «filosofi» og «etikk» løftes ut av denne rammen. Det samme gjelder «kulturarv» hvor RoE, i likhet med KRLE, tilfører viktige aspekt. Enda viktigere er kunnskapen om religioner og livssyn «i seg selv». Dersom «religion» utelukkende skal berøres i en samfunnsfaglig sammenheng, som et mer eller mindre enhetlig fenomen i relasjon til stat/samfunn/kultur, kommer man ikke egentlig til rette med hva religion er og handler om. Vi antar at det under fraværet av ordet «religion» i forslaget ligger en tanke om at samfunnsvitenskap og historie kan «ta seg av» temaet religion. Den holdningen er vi svært kritiske til. Dersom det i fremtida ikke vil bli krevd spesialisert religionsfaglig kompetanse fra de som skal undervise «Samfunnsvitskap og historie», vil ikke annet enn rent religionssosiologiske perspektiv og konfliktperspektiv bli ivaretatt, og at skolen vil bidra til å befeste stereotypier og styrke privilegerte, sekulære utenfrablikk på religion hos flertallet av elevene som stort sett bygger sin kunnskap om religion på det de får servert i mediene og på skolen. Det er stor fare for at religionskunnskapen derfor i praksis vil bli ytterligere svekket i forhold til den svekkelsen som allerede synes intendert.

Konsekvenser av å nedvurdere «religion»

Dersom religionskunnskap forsvinner ut på videregående, frykter vi at det vil føre videre i en selvforsterkende prosess hvor «religion» blir mer og mer visket bort. KRLE som eget fag tas samtidig ut på de laveste trinnene i grunnskolen – med samme type begrunnelse som for videregående: Det må ryddes plass til større konsentrasjon om det «viktigste». Uten religionskunnskap på videregående, vil det bli betydelig færre søkere til religionsstudier på universitetet der studenttallene allerede er kritiske. Dersom tilbudet for religionsfag på universitetene forsvinner eller svekkes betydelig, vil det også forringe statusen religionskunnskap har i skolen ytterligere. Da vil «religion» definitivt ikke inngå i det som «kreves for å bli studieforberedt» - eller for å bli dannet. Dersom det ikke skal være noen form for religionsfag på videregående skole som KRLE skal «forberede», og dersom KRLE skulle miste status som eget fag på de to første årstrinnene i grunnskolen, vil faren for at hele KRLE-faget kan forsvinne kunne bli reell.

Helhet og sammenheng
Om man ser helhetlig på religions- og livssynskunnskapens plass i det 13-årige skoleløpet, gir det lite mening at dette skal tas ut nettopp på videregående. Hvis formålet med å ha denne typen kunnskap i skolen er å gi mangfoldskompetanse, øvelse i etisk refleksjon og utvikling av dømmekraft «gjennom kunnskap om ulike religioner og livssyn», og slik fremme danning og medborgerskap, slik det heter i læreplanene for RoE og KRLE, så gir det lite mening i at dette skal tas ut nettopp der elevene endelig er kommet i en alder hvor de er i stand til å reflektere reelt og oppnå en dypere forståelse de kan ta med seg når de i de påfølgende årene går inn i samfunnslivet som voksne – mens det beholdes der de ennå ikke har nådd modenheten og refleksjonsnivået dette stoffet krever.

Det heter for øvrig under «4 Felles innhald..» at «vi vil gjere det tydelegare at vi byggjer vidare på kompetansen elevane alt har med seg». Å bygge videre på det elevene har bygget opp i løpet av grunnskolen, løftes altså frem som et sentralt prinsipp for «fremtidens videregående». Hva da med kompetansen elevene har med seg fra KRLE-faget som de har hatt gjennom hele grunnskolen? Å kutte religionskunnskapen på videregående kan umulig være i tråd med dette prinsippet.

Bidrag til motivasjon og engasjement
Reformforslaget er delvis knyttet til fullføringsreformen. Man ønsker å fjerne noe av innholdet som har gjort fullføring krevende for noen elever, og å gjøre opplæringa mer motiverende og engasjerende. Å fjerne RoE eller det bidraget dette faget har gitt til videregående opplæring, er vanskelig å se som et fornuftig bidrag i forhold til dette. RoE er et svært populært fag, et fag som elevene i stor grad har satt pris på. Det er et fag som mange vg3-elever har håpet å komme opp i til eksamen. Det er et fag mange har opplevd nettopp som motiverende og overkommelig i forhold til noen andre fag. For mange har RoE vært det «gøyeste» faget på VG3. Ikke minst finner mange selve religionsstoffet, «kjernen» i RoE-faget interessant – ikke bare etikk, filosofi og samfunnsfaglige perspektiv på religion! Det RoE representerer er slik sett nettopp noe av det man ønsker seg i «fremtidens videregående». Den parallelle prosessen med «Fellesskolen» har blitt roset for å uttrykke vilje til å lytte til elever og lærere. Noe av den samme viljen synes også å ligge under i «Fremtidens videregående», men den viljen burde også komme til uttrykk i at man lytter til elevenes holdning til religionsfaget.

Rom for det subjektive/eksistensielle
I en skole preget av «kjølig», objektiv og kognitiv kunnskap, har RoE-faget et rom for «det subjektive» og personlige som er unikt og som forutsetter den type fagsammensetning/-avgrensning som RoE representerer. Dette er et aspekt ved faget som trolig har bidratt til elevenes positive holdning til faget. Det handler ikke bare om at faget for en del av elevene berører hva man selv tror på, men også mer generelt om rommet for «utforsking av eksistensielle spørsmål og svar» som er svært aktuelt for aldersgruppa og som er et av fagets kjerneelementer. I forlengelsen av dette skal man også «kunne ta andres perspektiv» som er et annet av kjerneelementene. Faget berører identitet og følelser og temaer som er nærere livet, uten at det blir «forkynnende» eller «involverende», og RoE-lærere erfarer at dette engasjerer. Vi kan ikke se at noen av de seks foreslåtte retningene

vil evne å ta vare på eller kunne erstatte dette verdifulle «subjektive» aspektet ved RoE-faget. RoE (som KRLE) gir ellers verdifulle bidrag i forhold til det tverrfaglige temaet «livsmestring», en rolle også LK20 synes å ha tiltenkt disse fagene i særlig grad.

Religionskunnskapens bidrag til mangfoldskompetanse
Teksten om «Fagets relevans og sentrale verdier» åpner med at «Religion og etikk er et **sentralt fag** for å forstå seg selv, andre og verden rundt seg. Gjennom arbeidet med et **bredt utvalg av religioner og livssyn** skal elevene utvikle kunnskaper, ferdigheter og holdninger som gjør dem i stand til å håndtere mangfold i hverdags-, samfunns- og arbeidslivet». Faget – med sin religionskunnskap – har altså vært vurdert som «sentralt» i forhold til å realisere skolens formål: «å forstå seg selv, andre og verden rundt seg». Faget er også vurdert som særlig viktig i forhold til å utvikle mangfoldskompetanse for «hverdags-, samfunns- og arbeidslivet». Dette er vel nettopp noe av det man mener elevene vil trenge for å fungere i samfunnet i fremtidens Norge. Og det er nettopp med «arbeidet med et bredt utvalg av religioner og livssyn» at RoE-faget gir et unikt – og vil vi si: uerstattelig – bidrag til denne mangfoldskompetansen. Vi mener at skal man forstå hverandre, må man ha kunnskap om hverandre. Generelle perspektiv om minoriteters plass i samfunnet, minoriteters rettigheter overfor staten o.l. kan ikke erstatte kunnskap om trossamfunn og personlig levd religion. Med den spesifikke religionskunnskapen kommer vi «hjem i stua» til hverandre. Det vil ikke samfunnsfaglige perspektiv gjøre. Denne mangfoldskompetansen handler for øvrig ikke bare om kunnskap, men også om holdninger. RoE er et holdningsfag i større grad enn andre fag. Det er også et viktig danningsfag. Man trenger både kunnskap om religioner og livssyn og bevissthet om holdninger som del av danning til dagens samfunn.

Religionskunnskapen og verdien av «Religious literacy»
Siden 2000-tallet har det funnet sted et skifte i Europa i holdning til religionens plass og legitimiteten til religiøse aktørers stemmer i det offentlige rom og i samfunnsdebatten. Det har kommet i kjølvannet av 9/11 og filosofen Jürgen Hamarmas' argumentasjon for at sekulære stater går glipp av verdifulle moralske og etiske ressurser dersom disse stemmene utelukkes. En sekularistisk grunnholdning har blitt mer og mer erstattet av en livssynsåpen holdning. I norsk sammenheng fikk vi i 2013 Stålsett-utvalgets rapport «Det livssynsåpne samfunn» som fremmet en visjon med samme navn om et samfunn hvor religion ikke skal gjemmes bort, men få være synlige på torget. Denne visjonen har i praksis fått stort gjennomslag i Norge. I 2014 gav Europarådet ut rapporten «Veivisere» («Signposts») som preget av den samme type livssynsåpenhet tok til orde for å gi religions- og livssynsopplæringa i skolene i europeiske land en sentral rolle i å fremme tverrkulturell kunnskap og forståelse, nødvendig i de stadig mer pluralistiske landene. Tankene fra dette dokumentet, ført i pennen av Robert Jackson, har hatt stor påvirkning på norsk skole og KRLE- og RoE-fagene. Beslektet med denne positive oppvurderinga av religion i samfunnet, har også begrepet og fenomenet «religious literacy» fått gjennomslag i religions- og livssynsundervisning. Med denne tilnærminga til religionsundervisning, er målet at elevene skal utvikle nettopp en «literacy» i forhold til det å møte det faktiske livssynsmangfoldet i samfunnet i vår tid. Religionskunnskapen vektlegger bl.a. levd hverdagsreligion, å forstå religiøse uttrykk og bevissthet om egne holdninger og førforståelser i møte med andre livssyn. Usynliggjøringa av religion i presentasjonen av visjonen for fremtidens videregående skole virker svært sekularistisk

og på kollisjonskurs med oppvurderinga av religionens betydning i samfunnet som beskrevet ovenfor.

Kulturarv knyttet til kristendom og andre religioner og livssyn
Under «Framtidas felles innhald» nevnes innspill om «demokrati, den norske modellen, folkehelse, personleg økonomi, folkerett, berekraft, teknologi, likestilling og kulturarv». RoE kan tilføre unike perspektiv til flere av de nevnte temaene, men vi vil gå spesielt inn på det mest relevante, «kulturarv». Det første kjerneelementet i RoE sier at faget skal gi «*innsikt i hvordan religioner og livssyn.. henger sammen med samfunnsendringer og kulturarv*», og faget bygger i så måte på KRLE hvor halve undervisningstida er forbeholdt kristendom med begrunnelse i kulturarven. Å løse opp RoE-faget og spre dets innholdselementer og la «religion» ligge igjen, vil føre til at de løsrevne elementene også løsrives fra konteksten som religion gir. I forhold til «kulturarv» i Norge spiller kristendommen en betydelig rolle. Vi er enige i at «kulturarv» har en selvsagt plass i et «felles innhold» for alle elever, og vi mener at kunnskap om kristendom og humanisme (historisk og nåtidig) er helt nødvendig for at elevene skal forstå det norske samfunnet i dag.

Bidraget til realiseringa av formålsparagrafen
Vi mener at RoE eller kunnskap om religion i norsk sammenheng spiller en sentral rolle i forhold til å realisere formålet med opplæringa slik den kommer til uttrykk i formålsparagrafen. Denne åpner med følgende formulering:
«*Opplæringen i skole og lærebedrift skal, i samarbeid og forståelse med hjemmet, åpne dører mot verden og fremtiden og gi elevene og lærlingene historisk og kulturell innsikt og forankring*». Videre heter det at «*Opplæringa skal byggje på grunnleggjande verdiar i kristen og humanistisk arv og tradisjon..verdiar som òg kjem til utrykk i ulike religionar og livssyn..*», at «*opplæringa skal bidra til å utvide kjennskapen til og forståinga av den nasjonale kulturarven og vår felles internasjonale kulturarv*»
Kunnskap om både kulturarven som kristendommen representerer og om «kristne og humanistiske verdier» må inngå som sentrale element i fellesinnholdet i vgo dersom formålsparagrafen skal følges opp. Det vil være merkelig om noe som er vurdert som så viktig at det har fått en sentral plass i skolens formålsparagraf, samtidig vurderes som så uviktig at det ikke skal gjenfinnes noe sted i det videregående løpet. Det står i invitasjonen til innspill at «det er krevjande å operasjonalisere verdigrunnlaget.. der desse ikkje er konkretiserte i kompetansemåla» og at dere ønsker innspill om slik konkretisering. Spesifikk kristendomskunnskap bør konkretiseres i forhold til dette, og det må samtidig gis kunnskap om noen av de religionene som de samme verdiene også «kommer til uttrykk» i, slik formålsparagrafen formulerer det. Det står også at «våre tradisjoner og verdiar er grunnlaget for vårt demokrati..». En kommer ikke utenom at en betydelig del av disse tradisjonene og verdiene er del av en kristen og humanistisk kulturarv, og nettopp kunnskaper om dette bør konkretiseres i tema og kompetansemål i fellesdelen.

Formuleringa «og «innsikt i kulturelt mangfald og vise respekt for den einskilde si overtyding» er som nevnt ovenfor ivaretatt på en særlig måte i RoE-faget, og vi kan ikke se hvordan dette vil kunne bli ivaretatt på like god måte innenfor det foreløpige utkastet.

For øvrig vil vi trekke frem at kunnskap om religions- og livssynsmangfold er svært relevant også for yrkesfaglige elever som f.eks. skal ut og arbeide med barn og ungdom.

Da KRL-faget ble etablert i 1997, var det en visjon om et samlende fellesfag som skulle motvirke oppsplitting. Denne visjonen har hatt stor oppslutning siden, også som en del av formålet med RoE-faget. Religionsfagene har også fungert godt som realisering av visjonen. På denne måten har disse fagene også bidratt sterkt til å realisere formålsparagrafen. Vi mener det også må være i tråd med Klar2030-visjonen å videreføre denne arven fra religionsfagene.

Krav om religionskompetanse for lærere
Det er ikke sagt noe om man tenker seg at fag av dagens type skal inngå i retningene, eller om retningene i seg selv skal fungere som fag. Hva er det som skal vurderes? Vil det bli f.eks. eksamen i en retning, eller eksamener i fag som inngår i retninga?
Dersom fag i stor grad skal bestå, skulle det ikke være noe i veien for å la et religionsfag bestå. Hvis ikke må man tenke gjennom på hvilken måte religionsfaglig kunnskap og kompetanse skal sikres innenfor den nye strukturen. Skal det kreves egne studiepoeng for de som skal undervise religionsfaglig innhold? I så fall bør det inngå klart definerte religionsfaglige elementer på ulike steder i strukturen som samlet sett kan sortere under lærere med religionsfaglig kompetanse – og kunne utgjøre en helhet sammen i et relevant religionsstudium for lærere. Dersom krav om særskilt religionskompetanse for lærere skulle falle helt ut, vil også religionsfaglig kunnskap falle ut eller bli preget av tilfeldigheter og manglende kvalitet i skolen. Det vil være synd for elever som skal forberedes for fremtida. Vi ser at «etikk» og «filosofi» er spesielt nevnt i forbindelse med felles studieforberedende. Vi tror absolutt at etikk og filosofi kan tilføre mye relevant i denne sammenhengen. Samtidig er vi svært kritiske til å løsrive etikk og filosofi helt fra koplinga til religion og livssyn i den videregående opplæringa da man vil miste mange meningsfulle perspektiv. I tillegg frykter vi at kvaliteten vil falle betydelig dersom «etikk» og «filosofi» skal undervises av lærere uten en slik spesifikk kompetanse og erfaring som RoE-lærerne har knyttet til disse feltene.

Ein rik teksttradisjon
I forhold til fokuset på etikk, filosofi, logikk og kritisk tenking, vil me òg peika på røynsla RoE-lærarar har til å leie elevar gjennom arbeid med religiøse, livssynsbaserte og filosofiske tekstar, ein rik teksttradisjon som òg kan bidra med dannande og sentralt kulturinnhald frå ulike samanhengar som kan gje substans i arbeidet med studieførebuande dugleikar. Elevane treng eit meiningsfullt fagleg innhald når dei skal utvikla dugleikar knytt til lesing og analyse.

Plasseringa av «religion» og andre elementer fra RoE i den nye strukturen
Vi ønsker fortrinnsvis å beholde et religions- og etikkfag som bygger på det nåværende. Men vi tolker beskrivelsen av «Fremtidas vidaregåande» slik at religionsfaget allerede er tenkt som noe av det som skal ut for å gi plass. Dersom et eget fag ikke blir videreført, vil vi samtidig argumentere sterkt for at hovedelementene i dagens RoE-fag blir ivaretatt og videreført i form av store nok fagelement på ulike steder i den nye strukturen til at de til sammen kan danne grunnlag for fortsatt utdanning av religion og etikk-lærere. Mulige løsninger kan være et tungt religion og livssyns-element (kulturarv og mangfold) i

fellesfaget + et tungt etikk og filosofi-element i felles studieforberedende – og/eller: et tungt religion og livssynselement i samfunnsvitenskap og historie-retninga.

- Både k*ulturarv-aspektet knyttet til religion* (særlig kristen kulturarv og «kristne og humanistiske verdier») og *livssynsmangfold* (som bidrag til mangfoldskompetanse) bør gis plass i «felles innhold»
- Ordet «Religion» bør legges til under punktet om «filosofi, historie, etikk og logikk» under det «felles studieførebuande» innholdet.
- Religions- og livssynskunnskap bør inngå i retninga «Samfunnsvitskap og historie», og samfunnsfaglige perspektiv på religion og livssyn bør suppleres med spesifikk religionskunnskap, særlig om kristendom, humanisme og islam – som naturlige elementer i en allmenn dannelse og som bidrag til den sterkt ønskede mangfoldskompetansen i samfunnet. Og religion og livssyn bør være både et av de valgfrie temaene innenfor denne retninga og inngå som element i fellesinnholdet for retninga med mulighet for fordypning.
- Det «subjektive» og «eksistensielle» aspektet i RoE-faget bør videreføres og ivaretas for å bidra til økt motivasjon og nødvendig variasjon for elevene. Det kan f.eks. inngå i fellesdelen hvor religions- og livssynskunnskap kan koples med tematikk knyttet til identitet og eksistensielle spørsmål som kan hente næring fra både fra religions- og livssynsfaget og norsk (litteratur).

Koordinator for religionsdidaktikk Odd Aksnes på vegner av religions-seksjonen på institutt for religion, historie og filosofi på Universitetet i Agder og
Fagutvikler Rigmor Stakkeland på vegner av faglærerne i religion og etikk på Kristiansand katedralskole Gimle